Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

ÅRSSKRIFT 1985

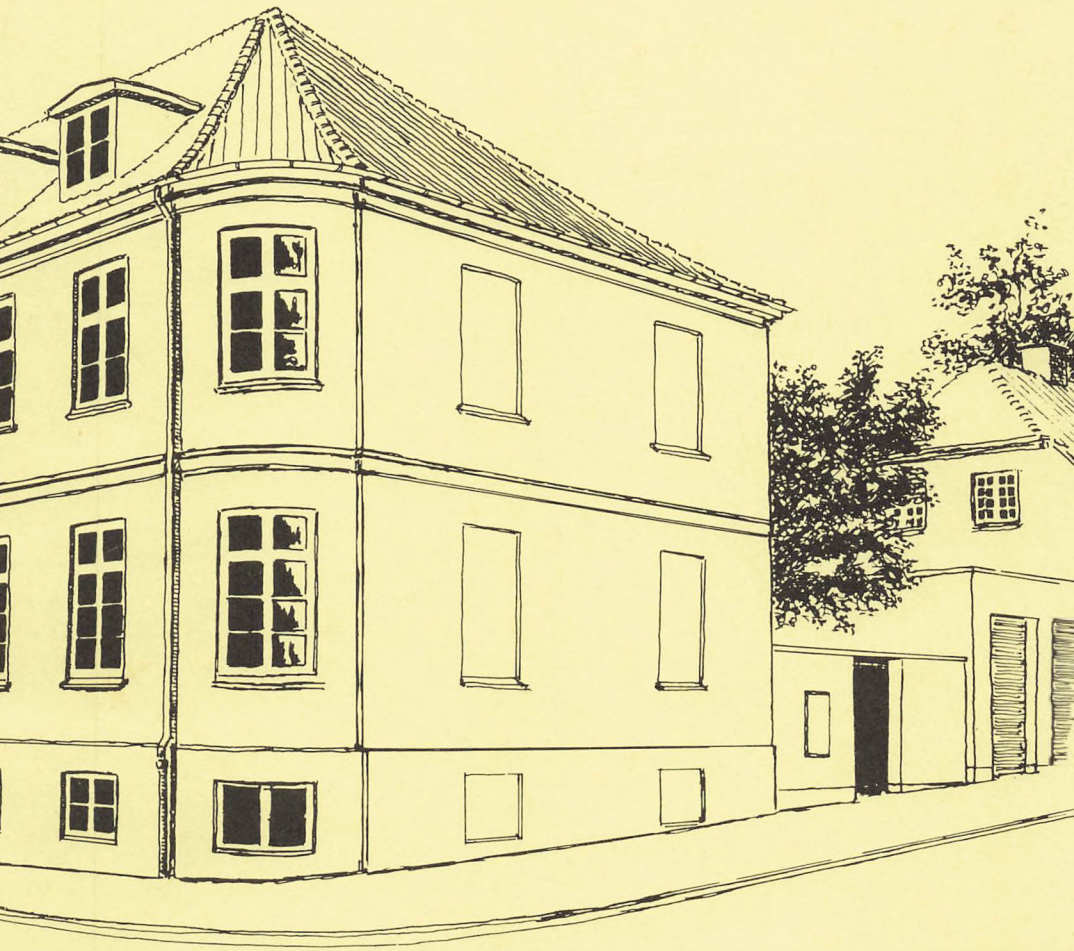

UDGIVET AF

LOKALHISTORISK

Arkiv

FOR

FREDERICIA OG OMEGN

1986

ÅRSSKRIFT
1985

UDGIVET AF

LOKALHISTORISK
Arkiv
FOR
FREDERICIA OG OMEGN

1986

© LOKALHISTORISK ARKIV, Fredericia
Omslagstegning: Gunnar Quist
elbo grafiske hus a-s, Fredericia
ISBN nr. 87-981085-4-9
ISSN nr. 0900-3126

INDHOLD

Information ..... side 6
Årsberetning ..... side 7
Rapport fra en langtidsledig ..... side 9
En skattesag mod bønderne i Taulov 1694 ..... side 15
En krigsfanges breve til Tobaksfabriken ..... side 23
En usædvanlig dåbshandling i 1767 ..... side 27
Arkitekt Gunnar Quist in memoriam ..... side 31
Fredericia Fonden ..... side 32
Fredericia Museum ..... side 33
Årsregnskab ..... side 34

Hjælp os at huske fortiden!

Smider De gamle billeder bort?

Har De gamle billeder af personer, deres hjem, huse, gader, veje, bydele? Har De breve, dagbøger, erindringer, scrapbøger, udklip, foreningssager, film, lydbånd etc.?
Så lad os se disse ting først.

(Såfremt et arkivalie har en særlig personlig karakter, kan det klausuleres, så det ikke er tilgængeligt i et nærmere aftalt åremål.)

Arkivet bevarer fortiden for fremtiden.

INFORMATION

Navn: Lokalhistorisk Arkiv for Fredericia og Omegn

Adresse: Vendersgade 28, 7000 Fredericia

Telefon: (05) 93 23 90

Kontortid: Mandag - fredag fra 8 til 16

ÅBNINGSTIDER:

Arkivets læsesal er åben
mandag fra 9 til 16
torsdag fra 19 til 21 (ikke juli og august)
lørdag fra 10 til 14 (kun fra 1. oktober til 31. marts)

Besøg uden for ovennævnte tider kan finde sted efter forudtruffen aftale med mindst en dags varsel, - studiekredse, skoleklasser, foreninger etc. med 2 ugers varsel.

Arkivet har udgivet

Henrik Nielung: "Mindesmærker i Fredericia"
258 sider, pris: kr. 100,-.
Gunnar Quist: "Fredericia Theater gennem 100 år"
112 sider, pris: kr. 65,-.
Sven Avnby: "Møller på Fredericia-egnen"
176 sider, pris: kr. 275,-.
J.M. Stenwei: "Bogen om Iver Lassen"
72 sider, pris: kr. 48,-.

Bøgerne fås hos boghandlerne og på Arkivet.

Årsberetning 1985

Året 1985 må for Lokalhistorisk Arkiv for Fredericia og Omegn betegnes som et godt arbejdsår.

Arkivet har ved årsskiftet 32 medarbejdere, som i henhold til arkivets vedtægter udgør den selvejende institutions bestyrelse.

I årets løb har vi fra private, foreninger og erhvervsdrivende modtaget 257 indleveringer af arkivalier, hvilket har givet os ca. 1400 nye arkivnumre.

Kort sagt en god tilvækst af oplysninger, som giver en øget viden, der gør det muligt at tegne et bedre og mere nuanceret billede af vor kommunes fortid.

Ejendomsregistraturen over Fredericias ejendomme inden for voldene er i god gænge, men der er stadig et meget stort arbejde tilbage.

Arkivet er repræsenteret i Kulturelt Samråd, i Fredericia Museums repræsentantskab og i styregruppen for Den Historiske Miniby. Arkivet deltager også i en arbejdsgruppe vedrørende Indre Missions historie i Vejle amt.

I 1985 har 733 personer indskrevet sig i arkivets gæstebog.

Der er afholdt tre møder med foredrag samt den årlige julefest, hvor stadsbibliotekar Ellen Fjeldgaard læste op. Et fornøjeligt møde med vor nye stadsbibliotekar, som beviste, at "oplæsekunsten" stadig lever i bedste velgående.

I anledning af 50 året for den gl. Lillebæltsbro og banegårdens indvielse, afholdt arkivet i samarbejde med museet en udstilling i Kunstsalen. Vi havde et stort besøgstal og siger tak til Fredericia Museum for et godt samarbejde.

Arkivets bogforlag har haft to bogudgivelser:
"Møller på Fredericiaegnen" og "Bogen om Ivar Lassen".

Angående møllebogen er denne næsten udsolgt, og arkivet skylder forfatteren, Sven Avnby, tak for en god arbejdsindsats, ligeledes siger arkivet tak til Martin Stenwei for det store arbejde med at samle og redigere bogen om Ivar Lassen.

Sidstnævnte bog har indtil nu givet et overskud på 3000 kroner, som vil tilgå mindefonden for Hans Eeg og

Stadsbibliotekaren læser op

Ivar Lassen.

Til slut vil arkivet takke alle, der har overladt os arkivalier, og derved bidraget til, at vi kan leve op til vor opgave: at bevare fortiden for fremtiden.

Rapport fra en langtidsledig

7 måneder på lokalhistorisk Arkiv

I vor moderne tid går der næsten ikke en dag, hvor man ikke kan læse en rapport om et eller andet. - Dyre rapporter, udfærdiget af fine udvalg, - kloge udvalg, og ind imellem så langsomme udvalg, at man slet ikke kan huske, de er blevet nedsat. En ganske almindelig "kone" skrev en rapport fra en gulvspand om sit daglige liv med denne, - og her vil jeg prøve at lave en rapport fra en "langtidsledig", som et jobtilbud gav syv dejlige, travle og meningsfyldte måneder på Lokalhistorisk arkiv i Fredericia.

Det er forfærdelig spændende, når man som ledig, ser tiden for et jobtilbud nærme sig. Hvad skal man ønske sig, hvis man får et valg? Hvad kan man mon klare ? og hvor kan man gøre mest mulig fyldest.

I mange år har lokalhistorie interesseret mig, men jeg havde en forestilling om, at man skulle være lærd og utrolig vidende for at kunne gebærde sig på et lokalhist. arkiv, og derfor havde jeg endnu ikke haft mod til at gå på Fredericia Lokalhistoriske Arkiv. Der var dog ingen tvivl i mit sind, da jeg fik et valg, - Lokalhistorisk Arkiv var min ønskedrøm, hvis det kunne lade sig gøre.

Jeg blev indkaldt til samtale på arkivet med to af forretningsudvalgets medlemmer, og min lyst og forventning blev ikke mindre efter at have set arkivet, - jeg var virkelig imponeret.

Den mandag morgen, jeg startede min arkiv-tilværelse, havde jeg lidt sommerfugle i maven, men på de få trin ned til arkivet flagrede sommerfuglene lystigt bort, for da jeg trådte ind i arkivets lokaler, mødte jeg en varm venlighed og et miljø uden lige. Hyggelige lokaler, imødekommende medarbejdere, der, selv om de var optaget af arbejde, gav sig tid til at sætte mig lidt ind i tingene. Fra den første dag havde jeg noget at udrette, og hvor var jeg glad. I alle syv måneder følte jeg, at ingen opgave var for lille til, at jeg ville lave den, men hel-

Interiør fra arkivet

ler ingen opgave var for stor til, at jeg mått te lave den.

Et lokalhistorisk arkiv er bestemt ikke, som mange tror, en tør og kedelig verden. Utrolig mange mennesker kommer og beder om forskelligartede oplysninger, og så er det morsomt at kunne hjælpe. Spændende er det også, når nogle kommer med gamle papirer og billeder, fundet i gemmerne. De bliver modtaget med tak og bevaret for fremtiden.

Min endelige plads på kontoret i arkivet gav mange dejlige oplevelser.

En af mine - måske største oplevelser - var, da der en sommerdag kom en nydelig herre fra Wien. Da jeg bedre forstår og taler engelsk end tysk, forklarede han på flydende engelsk, at hans far, Johann Hambammer havde været tysk soldat under anden Verdenskrig. Det blev en del østrigere som bekendt udskrevet til. Familien havde sidst hørt fra ham, da han var ved fronten, efteråret 1944. På forskellig måde havde man efter krigen forsøgt at få vished om hans skæbne, men forgæves. I foråret 1985 havde en mand, der også havde været tysk soldat i 1945, oplyst til et familiemedlem, at en Johann Hambammer var død i Vandel i februar 1945.

For fru Hambammer, der nu er en ældre dame, var det et stort ønske bare at vide, hvor hendes mands sidste hvilested var, og derfor var sønnen, Alfred Hambammer med sin søn på 12-14 år rejst til Danmark, for om muligt at finde ud af, hvor graven var.

Efter at have været mange steder på egnen omkring Vandel og Vejle, havnede de på Lokalhistorisk Arkiv i Fredericia. Kunne man mon hjælpe dem? Umiddelbart syntes der ikke at være hjælp at hente. I Fredericia var graven ikke, i Kolding heller ikke.

Skuffelsen over ikke at kunne komme hjem til Wien med noget nyt, lyste ud af hr. Hambammer og drengen. Det var deres sidste chance på deres næstsidste feriedag. Jeg bad derfor om deres adresse i Wien og lovede, hvis jeg senere skulle finde ud af noget, at skrive til Wien, samtidig fik hr. Hambammer arkivets telefonnummer og mit navn.

Da jeg kom hjem om eftermiddagen, fortalte jeg min mand om besøget, og han sagde blot: "Så se dog at komme i gang".

Jeg kan love, vores telefon glødede. Hvor skulle jeg starte? Jeg vidste, at i omegnen af Vandel var graven ikke. Så faldt det mig ind, at Give måske kunne være stedet. Jeg kendte ingen i Give, så derfor ringede jeg til en forretning, for at få sognepræstens navn, så jeg kunne finde ham i telefonbogen. Forretningsmanden kunne imidlertid fortælle mig, at stedet ikke kunne være Give.

Derefter ringede jeg til sognepræsten i Bredsten. Han var meget venlig, men kunne heller ikke hjælpe. Han fortalte dog, at nogle tyske grave var blevet flyttet, han

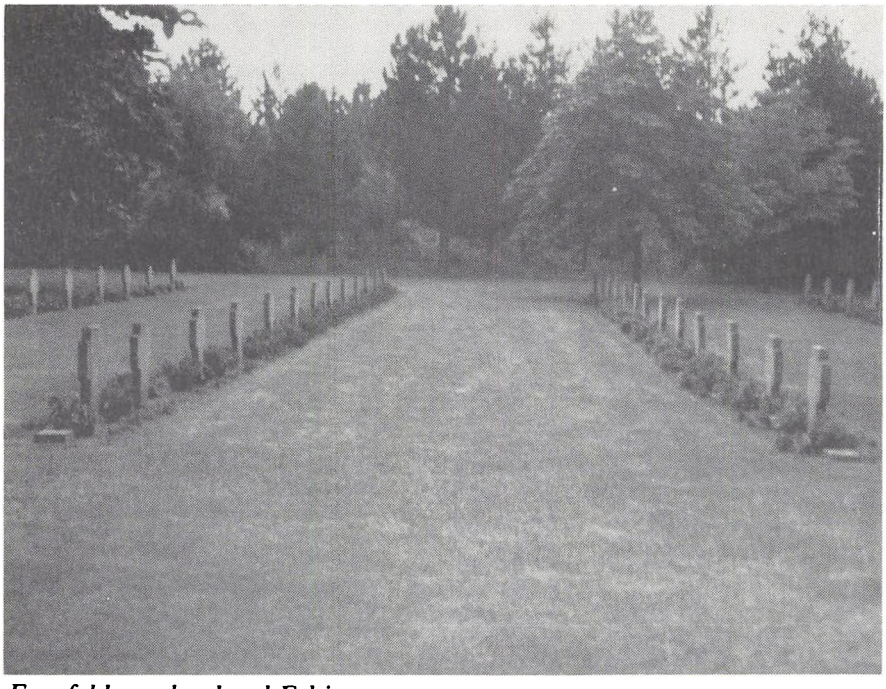

Fourfeld gravlund ved Esbjerg

mente til Oksbøl. Nu var gode råd dyre, jeg ville så gerne finde nyt inden næste dag, hvis hr. Hambammer skulle ringe.

Klokken var blevet så mange, at butikkerne havde lukket, og jeg skulle jo gerne have sognepræstens navn for at finde ham i telefonbogen. Jeg prøvede derfor biblioteket og talte med en meget sød og hjælpsom dame.

Hun fortalte, at der ganske rigtigt fandtes en kirkegård i Oksbøl med tyske grave. Jeg fik telefonnummeret på den forhenværende kommandant for Oksbøllejren, han stod for denne kirkegård. Nummeret svarede ikke, - nu tilbage til biblioteket, - og her fik jeg nu navnet på sognepræsten, Riger-Kusk i Ål.

Hos ham fik jeg at vide, at man i Oksbøl havde 2000 tyske grave (soldater fra lazaretter og flygtninge), næsten alle var registret, men desværre var Johann Hambammers navn ikke imellem. Hr. Riger-Kusk fortalte, at han

endvidere havde registrering over samtlige tyske grave i Danmark. Efter at have søgt spalte efter spalte, - der er tyske grave mange steder i Danmark -, jublede hr. Riger-Kusk formelig: "Jeg har ham - jeg har ham".

Obergefreiter Johann Hambammer, født d. 15. okt. 1904 - død 18. febr. 1945 i Vandel. Begravet i Fourfeld gravlund ved Esbjerg, blok o 1, række 19, grav nr. 20.

Det fundne gravsted

Alle oplysninger var der, hvorfor havde de været så umulige for familien at finde frem til, når det for mig var så nemt! - Kun et par timers telefonsnak. - Det kan man undre sig over.

Jeg skrev omgående et brev til Alfred Hambammer i Wien med alle oplysningerne. En uges tid efter ringede telefonen på arkivet, og da jeg tog den, var det hr. Hambammer, der ringede fra Paris. Han havde netop fået oplysning om, at der lå et brev fra Danmark og ventede hjemme i Wien, og da han ikke kunne vente, til han kom hjem, og han var klar over, brevet var fra Fredericia, ringede han for at høre, om jeg virkelig havde fundet ud af noget.

Der blev en talende tavshed i telefonen, da jeg svarede bekræftende og fortalte, hvor graven var. Vores samtale blev meget kort, det overvældede ham ganske, at han endelig vidste, hvor faderens grav var. Han kunne kun sige: "Thank you very much, dear, dear mrs. Hansen". Jeg kunne såmænd heller ikke sige ret meget, der sad en underlig klump i halsen og spærrede.

En måneds tid senere kørte jeg med min mand til Fourfeld og tog nogle fotos af både graven og gravlunden, der er meget smuk og velholdt. Billederne er for længst sendt til Wien, og en varm tak for længst modtaget fra Wien. Oplevelsen vil dog for altid stå for mig som et dejligt minde blandt mange andre fra min tid på Lokalhistorisk Arkiv.

Gennem de syv måneder, jeg var på arkivet, fik jeg en dyb respekt for det enorme arbejde, der på forholdsvis få år har skabt et så stort og velfungerende arkiv. Arbejde, der er udført af frivillige, ulønnede medarbejdere, der har samlet og arkiveret en kulturskat så spændende og fascinerende, at mange flere burde have kendskab hertil.

Skulle jeg fremkomme med et ønske for arkivet og dets medarbejdere, så skulle det være, at Fredericia kommune meget snart kunne stille lokaler, større og mere hensigtsmæssige, til rådighed for arkivet, så medarbejderne under gode forhold kan fortsætte arbejdet med at værne om kulturskatten til gavn og glæde for nutiden, men sandelig også for fremtiden.

Fredericia i december 1985
Gerda Hansen

En skattesag mod bønderne i Taulov 1694

Fra gammel tid måtte bønderne i Taulov som alle andre jorddyrkere her i landet betale en skat, som kaldtes tiende. Det var Danmarks ældste faste skat (fra 1100-årene), men udbyttet af den tilfaldt ikke staten, men alene kirken, som dengang var en selvstændig statsorganisation ved siden af den verdslige stat.

Tiende hed skatten, fordi den udgjorde 1/10 af al avl på en landejendom, både markafgrøderne og husdyravlen. Da bestemmelserne om tiende udformedes i skrevne love, hed det således, at der skulle betales korntiende af "alle Slags Korn: Rug, Byg, Hvede, Boghvede, Havre, Ærter, Vikker" og kvægtiende af alt kvæg, som fødes på ejendommen: "Lam, Kalve, Føl, Kid, Grise, Høns, Gæs, Ænder saa og Bisværme" (Danske Lov 1683).

Loven fastsatte også, hvorledes skatten skulle opkræves. Når kornet var høstet og stod opstillet i hobe (traver) på marken, skulle kirkens folk møde op og udtage 1/10 af negene, som bonden derefter skulle køre til tiendemodtagerens bopæl. På samme måde skulle kirkens folk selv holde øje med ejendommens husdyrhold og sørge for, at hvert 10. fødte dyr blev afleveret.

Ved reformationen 1536 blev den danske kirke en statskirke med kongen som overhoved ("øverste biskop"), og det bestemtes, at tienden fortsat skulle ydes af alle jorddyrkere, men 1/3 af den skulle fremtidig tilfalde kongen som særlig indtægt. Derved opstod den såkaldte kongetiende, der altså udgjorde 1/30 af al korn- og kvægavl i landet.

I den følgende tid anvendte kongerne hyppigt deres andel af tienden som gaver til institutioner, som stod kirken nær, blandt andet til latinskoler, som der oprettedes mange af efter reformationen. Gaven bestod som regel af et eller flere sognes kongetiende, der blev tillagt en af skolens lærere som fast løn.

Da kong Frederik 3. oprettede Fredericia Latinskole (1656), fik skolen løfte om to sognes kongetiende, og da skolen begyndte at fungere i 1664, modtog den som kongelig gave kongetienden i sognene Taulov og Skanderup med den udtrykkelige bestemmelse, at indtægten skulle til-

falde skolens rektor som løn. Efter 1664 måtte Taulovs bønder således aflevere 1/3 af deres årlige tiendeydelse til skolens rektor i Fredericia.

For bønderne såvel som for rektor har det været besværligt at følge den gamle fremgangsmåde med optælling og afhentning af kornet på markerne. I begge parters interesse blev der derfor snart efter truffet den aftale, at bønderne hvert år efter høsten skulle aflevere et bestemt kvantum tærsket korn i sække på rektors bopæl. Den første aftale, som er bevaret i skriftlig form, blev indgået i 1668 og gik ud på, at Taulovs bønder hvert år ved mortensdags tid (11. novbr.) skulle aflevere 12½ tønder rug 15 tdr. byg og 17½ tdr. havre. Aftalen, der er dateret 13. jan. 1668, opgiver tillige navnene på de 6 mænd, som "de menige Sognemænd" i Taulov selv havde valgt til at sørge for inddrivelse af tienden og dens rettidige aflevering til rektoren i Fredericia:

Iver Madsen i Børup
Niels Knudsen i Taarup
Jep Mikkelsen i Gudsø
Mikkel Hansen i Oddersted
Hans Andersen Berg i Skærbæk
Hans Bertelsen i Nebel.

Under den følgende rektor blev aftalen fornyet uden ændringer i indholdet, og det samme skete, da den næste rektor tiltrådte i 1686. I overenskomsten, som er underskrevet 16. maj 1686, er det nu følgende 7 mænd, "som på menige Sognemænds Vegne skulle staa for Tienden":

Jep Clausen i Børup
Niels Knudsen i Taarup
Jep Mikkelsen i Gudsø
Mikkel Hansen i Oddersted
Christen Nielsen i Skærbæk
Tomas Ibsen i Taulov-Nebel
Jens Mogensen i Søholm.

I tre af disse landsbyer (Taarup, Gudsø, Oddersted) er navnet på bøndernes tillidsmand altså det samme som i 1668, og sandsynligvis er disse tre mænd da blevet valgt dertil gennem alle de 18 år.

Kvægtiende, der var af langt mindre betydning end korntiende, er ikke nævnt i overenskomsterne mellem bønderne og rektor og er næppe blevet betalt fuldt ud. Kun en

retssag, der har sat sig spor i Fredericias tingbøger, viser, at i hvert fald en af rektorerne har opkrævet kvægtiende.

I 1688 fik rektor Seerup bonden Hans Pedersen i Børup dømt, fordi han havde forsøgt at skjule et par kalve for rektor, da denne sammen med sin kone mødte op på gården for at få udleveret en "tiendefældig" kalv, og tilmed havde bonden brugt trusler og hårde skældsord mod rektorparret, bl.a. "saa mange Djævle skal føre eder ud af min Gaard". Heller ikke senere i de mere end 100 år, rektorerne fortsat modtog tiende fra Taulov, er kvægtiende nævnt et eneste sted. Formentlig har rektorerne helt givet afkald på kvægtiende, mod at korntienden ved aftalerne blev tilsvarende højere ansat. Begge parter var interesseret i en sådan ordning, der fritog dem for den besværlige kvægtiende.

Alt tyder på, at det har været let at opnå enighed mellem bønderne og rektor de første 25 år. Men da skolen i 1693 skiftede rektor, brast enigheden. Den ny rektor, den 33-årige Gerhard Morville, havde som rektor ved latinskolen i Middelfart gjort sig kendt, ikke alene for sin dygtighed som skolemand, men også for sin energiske indsats for at sikre og forbedre skolens og sine egne indtægter. Da han kom til Fredericia og optog forhandling med bønderne i Taulov, krævede han straks en betydelig forhøjelse af deres kornleverance. Især hæftede han sig ved, at de ikke ydede tiende i boghvede, skønt, som han sagde, "Boghvede er en stor Sæd udi dette Sogn". Bønderne nægtede dog at ændre den overenskomst, de havde haft med de tidligere rektorer, og da de ved mortensdags tid afleverede tiendekorn på rektors bopæl 1), var det uden boghvede. Morville, der forgæves søgte at overtale dem, besluttede at gå til retten, og 3 dage efter mortensdag stævnede han bønderne til Elbo, Brusk og Holmans herredersting.

1) Morville ejede en ret stor avlsgård med hestemølle på hjørnet af Jyllandsgade og Prinsessegade, hvor nu "Merko" ligger.

Datidens bønder

Bønderne valgte regimentsskriver Blanksted som forsvarer. En regimentsskriver var regnskabsfører ved et regiment og havde som sådan godt kendskab til lovene og deres fortolkning. Rektor Morville førte selv sin sag i retten, og det gjorde han så godt, at herredsfogeden i januar 1694 afsagde en dom, der i et og alt gav rektor ret og pålagde bønderne at betale alle sagsomkostninger.

Taulovbønderne havde som fæstere under kronen med lensmanden på Koldinghus som deres nærmeste herre altid nydt stor frihed og selvstændighed, og de lod sig ikke

kue af denne dom, men appellerede den omgående til den højere instans, Viborg landsting, og her mødtes de to parter i marts 1694 til det endelige opgør.

Gennem de optegnelser, rektor Morville har nedskrevet om sagen, og som nu findes i landsarkivet i Viborg, er det muligt i hovedtræk at følge processens forløb. Som ved herredsretten var de to sagførere regimentsskriver Blanksted og rektor Morville, og proceduren var skriftlig. Af Blanksteds indlæg fremgår, at han byggede sin påstand om bøndernes frifindelse på tre grunde:

1. Bønderne havde vundet hævd på den gældende ordning, da den nu havde bestået i over 20 år.
2. I den sidste overenskomst havde rektor Morvilles forgænger skrevet under på, at den skulle gælde i hans livstid, og han levede endnu (som rektor i Ribe).
3. Ifølge loven var ingen bonde pligtig at svare mere i skat, end han stod skrevet for i amtmandens jordebog, der var en fortegnelse over, hvad bønderne skulle yde kronen, og det var bevisligt, at Taulovs bønder ikke stod noteret for mere end de 45 tdr. korn, som de hidtil havde leveret hvert år.

Med stor skarpsindighed imødegik Morville, der fra sin studietid var veltrænet i disputerekunsten, Blanksteds påstande. Over for påstanden om, at Morville måtte være bundet af den mere end 20 år gamle ordning, fastslog han, at den, der har ret til at modtage tiende, til enhver tid selv kan bestemme, hvor meget han vil modtage som erstatning for den direkte høstede marktiende, som han giver afkald på.

Hvad angik Blanksteds 2. påstand, at den forrige rektor havde forpligtet sig til at lade overenskomsten gælde hans livstid, kunne Morville ikke andet end overlade det til dommerne at afgøre, om "livstid" skulle forstås bogstaveligt eller blot som udtryk for, at ordningen skulle gælde, så længe rektoren endnu virkede i Fredericia.

Helt let var det heller ikke for Morville at imødegå modpartens henvisning til lovens klare ord om, at ingen bonde var forpligtet til at levere andet, end han stod for i jordebogen (Danske Lov III, 13,14). Morville søgte her at påvise, at denne bestemmelse ikke kunne gælde for tiendeydelser, men kun for de almindelige faste skatter og afgifter til staten.

Morvilles indlæg var klart og logisk opbygget, og han havde let ved at finde modpartens svage punkter, men den skarpe - om end akademisk slebne - tone i hans indlæg efterlader unægtelig indtryk af et noget selvbevidst, rethaverisk gemyt, som det nok kan have været vanskeligt for bønderne at komme til rette med.

Hans afsluttende ord til retten viser hans, den studerede mands, syn på bønderne, når han skriver, at Blanksted i stedet for at føre denne vidtløftige og grundløse proces burde have straffet bønderne for ulydighed eller i det mindste have irettesat disse "enfoldige Bønder", som ikke kendte loven, og som for øvrigt ikke alle havde ønsket denne proces, der var tidsspilde og ulejlighed for begge parter. Han sluttede med "ydmygst" at bede "de højædle og respektive Herrer Dommere" om at dømme bønderne efter hans påstand og at straffe Blanksted ved at lade ham betale alle omkostninger ved processen, især de store udgifter, rektor havde haft ved sine "mange Hjemtingsrejser og en Landstingsrejse 32 Mil frem og tilbage". Desuden bad han om, at få sagen afgjort hurtigt, da han om få dage skulle møde på universitetet for at erhverve magistergraden (omtrent svarende til nutidens doktorgrad).

Samme dag, Morville havde afleveret sit indlæg, d. 21. marts 1964, faldt dommen. Den gav rektor fuldstændigt medhold, idet den kort erklærede, at eftersom rektor var berettiget til kongens anpart af korntienden i Taulov sogn, kunne det ikke forhindres, "at han efter Loven maa gøre sig Tienden saa nyttig, som han kan". Endvidere bestemte dommen, at de sognemænd, som havde nægtet at levere tienden, skulle betale Gert Morville den ham påførte proces's omkostninger med ti rigsdaler. (I datiden var ti rdl. et betydeligt beløb. Det kan f. eks. nævnes, at Morvilles årlige indtægt som rektor i Middelfart havde været ca. 30 rdl.).

Dommen gjorde det da klart, at dommerne havde betragtet regimentsskriverens hele argumentation (om "hævd", rektors "livstid" og jordebogsnotaterne) som sagen uvedkommende; det afgørende var, at tiendeydere nødvendigvis måtte acceptere tiendemodtagerens krav, underforstået, at hvis de ikke gjorde det, kunne han ifølge loven kræve kornet udtaget på marken som i gamle dage, og det

ville blive langt dyrere for dem.

Bønderne havde tabt sagen, og Morville har sikkert ventet, at de nu ville falde til føje, men da mortensdag kom, nægtede de stadig at levere boghvedetiende. Morville henvendte sig nu til rettens håndhæver i amtet, amtmanden på Koldinghus, og anmodede om at få foretaget eksekution for boghvede hos de genstridige bønder. I februar 1695 modtog han fra Koldinghus besked om, at eksekutionen ville blive foretaget, hvis bønderne ikke appellerede dommen til højesteret.

Bønderne og deres sagfører, Blanksted, har næppe gjort sig håb om, at en højesteretsdom ville ændre landstingsdommen. Dommen blev i hvert fald ikke appelleret, og engang i foråret 1695 må eksekutionen have fundet sted. Hvordan den er foregået, vides ikke, men resultatet blev, at Morville fik sin ønskede boghvedetiende - også i de følgende år. Bøndernes modstand var brudt.

De rektorer, der fulgte efter Morville, som døde i 1701, har vistnok været mere medgørlige, og bønderne har antagelig også taget ved lære af den mislykkede proces. I hvert fald kom der ikke flere konflikter om rektors kongetiende fra Taulov sogn, selv om denne skat til en dem uvedkommende person i Fredericia må have været bønderne inderlig forhadt. Gennem 1700-årene var det en fast regel, at hver rektor ved sin tiltrædelse indgik en aftale ("accept") med bønderne om afgiftens størrelse, og aftalen gik nu alene ud på at fastsætte, hvor stort et kvantum korn, der skulle ydes af hver tønde hartkorn, som en gård var vurderet til i matriklen af 1688. I nogle tilfælde kan man se, at bønderne efter aftale har leveret andre varer end korn, f. eks. hø eller brændsel i form af træ og tørv.

Da tienden var rektors personlige indtægt, ikke skolens, er der ikke regnskaber, der kan vise afgiftens størrelse, men ved en skolelov 1806 blev det bestemt, at tienden skulle tilfalde skolen, mens rektor kom på fast løn fra staten. Derefter er tienden blevet opført som indtægt i skolens regnskaber, men da de ikke er bevaret fra årene 1807-12, er det først fra 1813, man kan se, hvor stor indtægten var blevet. Den blev nu ikke angivet i kornmængde, men i penge, hvad bønderne (ifl. lov af 1810) kunne forlange. Pengesummens størrelse blev udregnet ef-

ter årets kapitelstakst, dvs. den kornpris, som regeringen hvert år fastsatte for kornafgifter.

Regnskaberne viser, at tiendeindtægten i de 5 år 1813-17 svingede mellem 1300 og 2400 rdl., altså gennemsnitlig lå på ca. 1850 rdl. årlig. Nogen helt ubetydelig skat var tienden således ikke, selv om rigsdaleren efterhånden var faldet til en værdi, der kun var en brøkdel af, hvad den havde været, da bønderne hundrede år tidligere blev idømt en bøde på ti rdl. Faldet i pengenes værdi skyldtes især en stærk inflation med stigende priser efter 1750, svarende til det, der er sket med den danske krone i de sidste 50-60 år.

Til Fredericia latinskole betalte Taulov sogns bønder kongetiende indtil 1817, dvs. i alt i godt 150 år. I 1817 blev skolen nedlagt, og tiendeindtægten blev overført til Kolding latinskole, og da denne også blev nedlagt 1855, overgik tiendeindtægten til Ribe katedralskole. Hvornår sognet blev fritaget for denne skat, vides ikke nøjagtig, men det må være sket senest i 1903, da al tiendeydelse i Danmark blev afskaffet.

A. Hemmingsen

Kilder: dokumenterne i Fredericia Gymnasiums arkiv i Landsarkivet i Viborg.

En krigsfanges breve til Tobaksfabrikken

Som nævnt i vort foregående årsskrift modtog Arkivet et ret omfangsrigt materiale fra J.P. Schmidts nedlagte cigar- og tobaksfabrik.

Under gennemgang og registrering af disse arkivalier stødte vi på et par små breve, som vi har lyst til at gengive her. Brevene er skrevet under første verdenskrig, og brevskriveren, der er tysker, befinder sig i en krigsfangelejr i England.

Det første brev lyder således:

Leigh, den 5ten Märtz 1915.

Herrn Schmidt!
Jeg sidde her i England i Gefangenschaft, og har boet flere Aar i Danmark, og har brugt i flere Aar deres Skraatobak og Tabak, men jeg er uden istand til at købe noget, der jeg har ingen Penge, og jeg leangrer efter at faa lidt Skrotobak i de swere Dage, und will jeg gerne bede Dem om at sende mig lidt, jeg will være Dem meget taknemlig derfor na De will veare so godt at sende mig lidt, i forud mangen Tak.

Friedrich Möller

Min Adresse er
Prisoners of War Friedrich Möller
Block D, Nr. 2009/9. Komp.
Leigh (Lancs) England.

At hans henvendelse er blevet vel modtaget, ses af det følgende brev:

Leigh, den 7. Mai 1915.

Herr J.P. Schmidt!
Takke Dem mangen Gang for de Pakke Skraa, som jeg har modtaget fra Dem.
De kann tro, de smage godt, jeg har glædet mangen Kammerade mit et Stykke, de fleste a Kammerader kann lide den gode Skraa, som jeg har modtaget fra Dem, der kommer snart wer Dag noget til mig og önsker en Skraa,

jeg tro de will faa mangen Kunde fra Tyskland, De will köbe efter Friheden fra Deres werthe Firma.

Na De will være so godt, at sende lidt ednu til mig, will jeg og mine Kammerader weare ewig taknemlig, jeg har ikke skreven efter fler Skraa, men som De selv skrev, jeg mo godt skrieve, skall jeg og mine Kammerader takke Dem mangen Gang.

Med venlig hilsen
Friedrich Möller
Prisoner of War
Block D. Nr. 2009
Leigh, Lancs. England

Af en påtegning på dette brev fremgår, at en ny sending skrå er afsendt fra Fredericia den 29. maj 1915.

Fredericia Skraa

er drøjest og smager bedst.

Brug altid Byens egne Varer.

Kunde fra Tyskland, De vill
köbe efter Friheden fra Deres
werthe Firma. Na De vill
veare so godt, at sende lidt edns
til mig, will jeg og mine Kam-
merader, weare ewig taknemlig,
jeg har ikke skreven efter flere
Skraa, men som De selv skrev,
jeg mo godt skrieve, skall jeg
og mine Kammerader, takke Dem
mangen Gang. Med venlich Hilsen
Friedrich Mörder Prisoner of War
Lei Block D. No 2009 Leigh
Lancs
England.

Leigh. den 7. Mai 1915

Hr 29/5/15

Herr J. P. Schmidt!

Takke Dem mangen Gang
for de Pakke Skraa, som
jeg har modtaget fra Dem:
De kann tro, de smage godt,
jeg har gleadet mangen Kammerad
mit et Stykke, de fleste a
Kammerader kann lide den
gode Skraa som jeg har modtaget
fra Dem, der kommer snart
wer Dag, noget til mig, og önsker
en Skraa, jeg tro de will faa mangen

En usædvanlig dåbshandling i 1767

I kirkebøgerne for Michaelis sogn findes følgende notat om en neger, der i 1767 modtager den kristne dåb:

Den 1. May, som tillige var Kong Christian den Syvendes Salvings-Dag, blev en Neger, - kiøbt paa St. Croix af Mons. 1) Enevald Bang, men ved hands dødelige afgang paa hiemreysen til Kiøbenhaufn kommen til den afdødes Broder Seign. 2) Laus Bang her i Sognet, - døbt her i Kirken, hvor ved saaledes tilgik:

Efter 2 Aars undervisning dels i Skolen, dels af Sogne-Præsten, 3) blev hand efter Hr. Biskop Blochs anordning, som denne Hændelse efter ritualet var tilmældt, overhørt af Hr. Præsten Marcus Clod 4)i de øvrige Byens Præsters nærværelse, hvilket skeede i Sogne-Præsten Hr. Bergendals Huus. Søndagen forud blev det tilkiendegivet Meenigheden.

Han blev af Sogne-Præsten ført til Kirken og efter at der atter ved Prædikens Slutning var giort Bøn for ham, gik Døbeacten saaledes for sig:

Da den Psalme, Nu bede vi den hellig Aand, var udsynget og Præsten var gaaet for Alteret, paa hvis Fod den som skulde døbes Knælede paa en Puude som var lagt af Klokkeren; og fadderne havde rangeret sig på begge siider af Alteret, hvor der ved Klokkerens foranstaltning var satte 40 Stole; Aabnede Sogne-Præsten denne forretning med en kort tale over 1. Tim. 2.4, som det sidste vers af hands paa Salvings-fæsten forklarende text. Derpaa skeede en formaning til den, som skulde døbes, at afsige sin hedenske Vantro, hvortil hand svarede: ja, og

1) Mons. = monsieur = herre.
2) Seign. = sèigneur = herre.
3) Sognepræst Jens Jensen Bergendal 1764-1787 gift med 4). søster.
4) Provst Marcus Pedersen Clod, 1750-1786 ved Trinitatis kirke.

fadderne bleve derpaa krævede til Vidner, hvorpaa Sogne-Præsten korteligen examinerede ham i den Christelige Troes Lærdomme, og da hand havde giort reede derfor til fornøyelse, skeede atter formaning til fadderne, hvorpaa de sædvanlige Collecter, som læses ved Børnedaaben, tillige med Fader vor, bleve med haandspaalæggelse læste over ham 1: dog ikke besværelsen eller Marc. Evang. :1. Derpaa istemmedes Enhver som troer og bliver døbt. Imidlertid blev Præsten staaende med Ansigtet vendt ned til Kirken, og den, som skulde døbes, knælede som forhen, for Alteret.

Da Sangen ophørte, gik Præsten og hand ind i funtten,5) og fadderne ned til funtten; Og efter at her var skeet de sædvanlige Spørgsmaale, og hand imidlertiid knælende paa en Skammel, tog Præsten hands turban af Hovedet, og døbte ham. Han fik det Navn Christian Glücklich. Herpaa skeede formaning til ham og siden til fadderne. Hvorpaa der blev offret af ham og de øvrige faddere, og af andre dertil indbuden Militair, Geistlige og Civile. Men de Egentlige faddere vare: Hr. General-Major og Cammerherre Cæsar Læsar Lytichow, 6) ved hvis Dragoner Regiment 7) denne Niger var engageret til Pauker, og som derfor havde ladet de øvrige officerer af sit Regiment invitere, Hr. Ob.r. von Andrehsen, Hr. Cammer-Junker von Penhs, Hr. Capt. Hegelund, Hr. Etats-Raad og Præsident Hans de Hoffman, 8) som havde ladet de Geistlige og Civile indbyde, tillige med Hr. Borgemester Hans Lund. 9) Chors-Degnen svarede amen ved denne Daab som ved andre.

5) Funtten = døbefonten. Var 1767 af træ, blev erstattet af nuv. bronze-font i 1916.
6) Stentavlen fra Cæsar Læsar v. Lüttichau's gravminde findes indmuret på væggen nord for alteret i kirken.
7) Det jyske Dragonregiment.
8) Præsident Hans de Hoffman, 1760-1773.
9) Borgmester Hans Lund, 1743-1766.

Til slutning blev siunget: Nu bør ey synden meere etc. Ellers blev den gandske Gudstieneste formedelst Dagens Høytidelighed geleydet med Musique af Regimentets Hautboister, hvilket for eftertidens skyld herved saa vidtløftig anføres. Den troefaste Gud som kaldte denne Siæl fra Mørket til vor Herres Jesu Christi Herligheds Samfund, vilde fuldkommeligen berede og grundfæste hannem, at hand maatte blive troe i den annammede Naade, og findes ustraffelig i vor Frelsers tilkommelse. Amen!

Michaelis Kirke

Ovenstående bidrag skyldes medarbejder ved arkivet, fhv. skoleleder Maltha Jensen, Højrup, der også har besørget transskriptionen fra den gotiske håndskrift i kirkebogen.

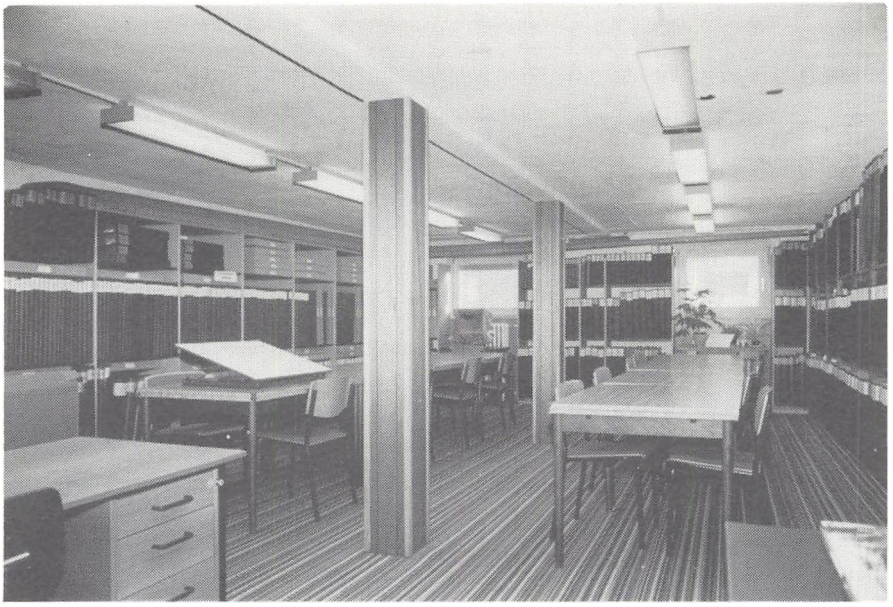

Arkivets læsesal -

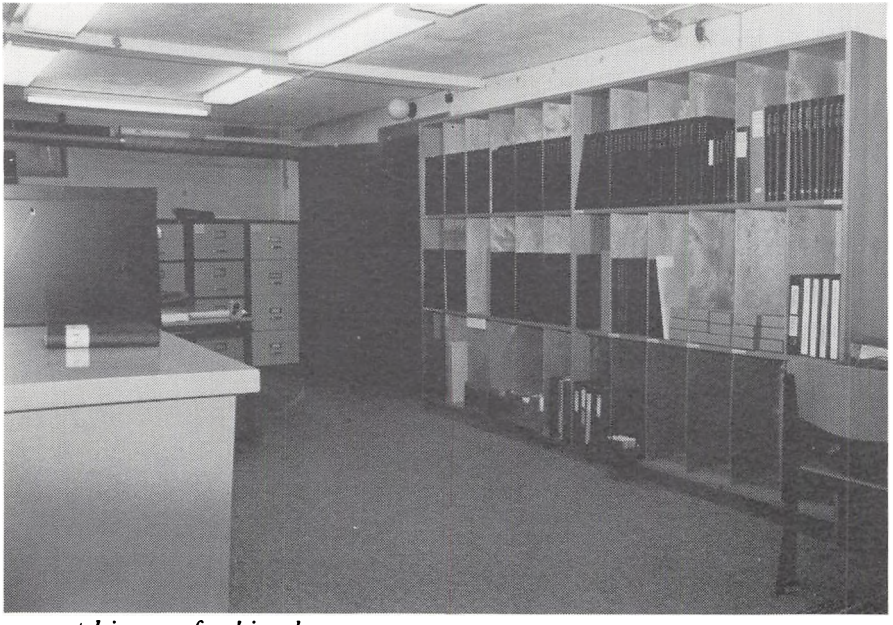

- og et hjørne af arkivsalen

Arkitekt Gunnar Quist in memoriam

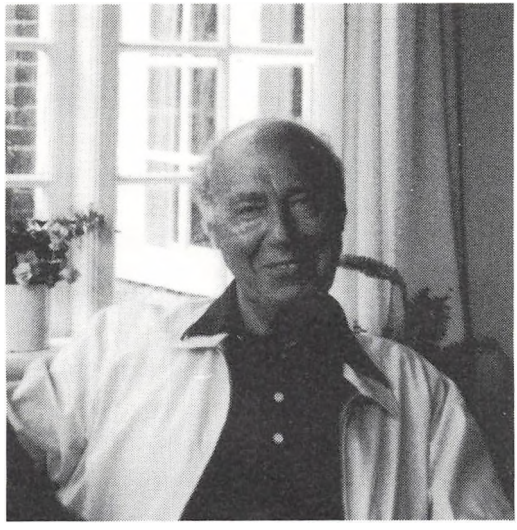

Kort før dette årsskrift gik i trykken, modtog Arkivet meddelelsen om, at Gunnar Quist var afgået ved døden.

Gunnar Quist var næstformand for Arkivet og nåede, foruden sine mange andre gøremål, at udøve et meget stort og værdifuldt arbejde på det lokalhistoriske felt.

Ved Gunnar Quist's bortgang har Arkivet mistet en meget dygtig medarbejder med fine menneskelige egenskaber.

Æret være Gunnar Quist's minde.

Hvad er Fredericia Fonden

Fredericia Fonden er en kulturel forening i Fredericia kommune, hvis højeste mål er at bevare vort kendte by- og landskabsmiljø. Vi er en lokalforening, der interesserer sig for, hvilken måde vor by og omegn påvirkes af en uopholdelig udvikling.

Vi mener at have dette tilfælles med mange borgere i vor by og over det ganske land.

Interessen for bevaring og forskønnelse af vor by- og landskabsmiljøer er voksende i vort samfund. Vi har været og er stadig påvirket af økonomisk fremgang og velstand. Denne udvikling har medført, at mange historiske bygninger er blevet nedrevet, by og landskab gennemskåret til fordel for trafikken.

Den manglende hensyntagen til de mange håndsværksmæssige og historiske værdier har gjort os fattigere. Vi kan og vil ikke acceptere en sådan udvikling. Derfor er vi mange mennesker i lokalforeningen til bevaring af by- og landskabsmiljø, der interesserer sig for, hvordan Fredericia udvikler sig. Vi holder et vågent øje hermed.

Vi har mange enkelthuse og sammenhængende gademiljøer, der er værd at bevare.

Vort særpræg har vi bl.a. i kraft af voldanlæggene, voldportene, de lige gader, kyststrækningen, bygninger fra de gamle trossamfund og meget andet. Dette er for alle generationer i Fredericia værdier, som bør bevares og vedligeholdes.

Ligesom vi i foreningen benytter os af de kanaler, vi kan få støtte og inspiration fra, vil vi opfordre interesserede i at støtte og bruge Fredericia Lokalforening i enhver henseende indenfor by- og landskabsbevaring. Vi tager godt imod nye medlemmer mod et årskontingent på p.t. kr. 40,-. Vi giver gerne råd og vejledning i konkrete anliggender og gerne yderligere orientering om foreningens virke.

Vor adresse er:
Fredericia Fonden
Vendersgade 28
7000 Fredericia

Horst D. Saar
formand.

Oplev lokalhistorien på Fredericia Museum

Museets indsamling foregår fortrinsvis omkring genstande med lokal tilknytning til byens historie - bl.a. de forskellige trosretninger og militær historie. Desuden forskellige former for belysningslegemer.

Foruden museets permanente udstillinger afholdes skiftende særudstillinger og andre arrangementer med historisk indhold.

Åbningstider:

tirsdag - lørdag, kl. 12-16
søndage og helligdage, kl. 10-16
mandag lukket

15. juni - 15. august, alle dage kl. 10-16

Museet drives af Fredericia Museumsforening, som gerne modtager nye indmeldelser ved henvendelse til museets kontor: Jernbanegade 10, tlf. (05) 92 65 68.

Årligt kontingent:

Almindeligt medlemskab: kr. 35,-
Firmaer o.lign.: minimum kr. 100,-

Ud over at støtte museets arbejde giver medlemskab af museumsforeningen bl.a. disse fordele:

Fri adgang til museet i åbningstiderne.

Fri adgang til særarrangementer, foredrag o. lign.

Tilsendelse af årsskrift med beretning samt faglige artikler om museet og dets samlinger.

Ekstrakt af årsregnskab
fra 1. januar til 31. december 1985

Egenkapital primo			kr.	151,62
Indtægter				
Tilskud fra Kulturudvalget	kr.	60.540,80		
Telefontilskud	"	800,00		
Tilskud fra Byggeriets Realkreditfond	"	35.000,00		
Tilskud fra Taulov Sogns Spare- og Laanekasses Fond	"	500,00	"	96.840,80
Indvundne renter			"	3.368,63
			kr.	100.361,05
Udgifter:				
Arkivalier etc.	kr.	25.834,12		
Årsskrift	"	8.676,75		
Kurser, møder, foredrag	"	11.915,90		
Inventar og maskiner	"	19.968,46		
Driftsomkostninger	"	33.026,76	"	99.421,99
Egenkapital ultimo			kr.	939,06

Fredericia, den 20. januar 1986

sign. Sven Avnby
kasserer

Ovenstående regnskab er revideret af os.
Bilag og bøger stemmer overens.
Indeståendet i banker, sparekasser og postgiro
er kontrolleret og svarer til ovennævnte beløb.
Kassebeholdninger til stede.

Fredericia, den 23. januar 1986

sign. N. Gravengaard Stanley Rasmussen

revisorer

ISBN nr. 87-981085-4-
ISSN nr. 0900-312

Den gamle Michaelis præstegård
Fredericia kommunes gamle bibliotek
hvor Lokalhistorisk Arkiv
for Fredericia og Omegn har til huse.
Vendersgade 28.